

Experimentální archeologie a současné trendy universitního studia

I. Pavlů Archeologický ústav AV ČR Praha

Experimentální archeologie se posledních letech stala u nás nedílnou součástí archeologické práce na různých pracovištích. Není však zatím samostatně zabezpečována nějakou institucí, nepočítáme-li dobrovolné občanské iniciativy, které sdružují převážně jen neškolené zájemce a ve kterých profesionální archeologové působí spíše okrajově než systémově. Těm je ve většině případů experiment doplňkovou disciplínou, pro niž nebyli nijak speciálně školeni, a to v rámci jejich vlastní odborné činnosti. Dlouhodobě se tato činnost rozvíjí na Universitě v Hradci Králové a samostatný kurz experimentální archeologie je zařazen do programu přednášek na Katedře archeologie Západočeské university v Plzni. Experimentální centra teprve vznikají, zatím ojediněle a rovněž bez institucionálního zabezpečení. Přitom je možno experimentální archeologii zařadit mezi další archeologické aktivity, které se u nás objevily teprve v posledním desetiletí a které vytvářejí širší rámec oboru označovaného jako archeologie 21. století. Současný stav těchto nových trendů je důsledkem více méně živelného rozvoje archeologie v rámci stávajících institucí v posledním desetiletí včetně pedagogických pracovišť vysokých škol. Je zároveň odrazem politického podceňování vědy u nás všeobecně, které se projevuje především jejím nedostatečným financováním a organizací.

Podle dostupných pramenů je stávající rozdělení archeologů v institucích následující: 42 % v muzeích, 22 % v ústavech památkové péče, 18 % v akademických ústavech, 13 % na universitních pracovištích a 4 % ve smluvních organizacích (ostatní 1%). Tušíme, že tento poměr neodpovídá skutečným podílům práce archeologů, protože se činnost jednotlivých institucí v řadě oblastí překrývá. Někteří působí na universitách a řada se podílí na investorských výzkumech, které by jinak měly být v kompetenci památkové péče. Pokud lze odhadnout tyto překrývající se činnosti dostáváme jiný poměr jednotlivých archeologických prací: 34 % muzea, 33 % památková péče, 15 % university, 14 % akademie, 4 % smluvní archeologie a 1 % ostatní. Tak se dostáváme zhruba k tradičnímu třetinovému podílu uplatnění archeologů v akademických, muzejních a památkových institucích. V této statistice se samozřejmě neprojeví ani experimentální archeologie ani jiné archeologické aktivity, které se nacházejí mimo rámec tradičních organizací. Jsou dnes z větší části skryty jako doplňkové aktivity v jejich kmenových programech. Tradičně se označují jako popularizace vědy, osvětová činnost, práce s mládeží a podobně.

Tomuto tradičnímu uplatnění archeologů odpovídá také současná struktura výukových programů na universitách. Jejich jádrem je většinou sekvenční kurz

pravěku a středověku někdy dělený prostorově na archeologii ČR a Evropy. Tyto kurzy jsou doplňovány specializovanými přednáškami podle možnosti dané katedry. Hlavní pracoviště (Praha, Brno a nejnověji Opava) sledují koncepci archeologie v rámci historických disciplín, jak se vyvinula ve střední Evropě. Studium je zcela oddělováno od studia antropologie případně etnografie, což je jinak charakteristické např. v USA, kde byla archeologie pojímána jako pomocná věda antropologická. Na druhé straně je u nás studium také tradičně odtrženo od přírodovědných oborů na rozdíl od sousedních zemí, kde se již v posledním dvacetiletí podařilo tyto obory více méně integrovat. Výjimkou jsou snahy na Jihočeské universitě v Českých Budějovicích vybudovat bioarcheologické pracoviště. Poněkud jinou koncepci sleduje universita v Plzni, která programově napojuje českou archeologii na koncepci především anglosaské archeologie (*Neustupný 1999, 567: „Založením katedry archeologie v Plzni se nepochybně prosadila i snaha o perspektivní vytvoření (univerzitního) badatelského centra v duchu evropských tradic jiných než jsou tradice východoevropské.“*) s tím, že usiluje o vytvoření vlastní archeologické teorie a tím také o metodické i teoretické osamostatnění archeologie jak od historie tak i od antropologie.

Již počátkem devadesátých let začala diskuse, jejímž cílem bylo zapojit znovu českou archeologii do evropských případně světových trendů, od nichž byla dosud izolována. Týkalo se to především teoretického přístupu jak k dosavadním tématům, tak i k praktické terén-

ní činnosti. Proto skutečně sledujeme v posledním desetiletí určité pozitivní změny v některých oblastech archeologie. Nápadný je především rozvoj středověké archeologie jak v počtu pracovníků tak i v rozsahu terénní práce. Prosadila se důsledná kontextuální dokumentace terénu, ale nepromítlo se to zatím ve zvládnání masového nárůstu artefakturních pramenů. Díky dobré teoretické připravenosti, které je mezinárodně srovnatelná, lze předpokládat, že tato

část archeologie se dříve nebo později bude konstituovat jako samostatný vědní obor podobně jako je klasická nebo orientální archeologie.

Rychle se rozšiřuje sféra služeb archeologie pro veřejnost (public archaeology) a v důsledku tohoto trendu, který je považován za hlavní projev archeologie 21. století, se významně mění i tradiční studijní programy.

Hranice oboru se značně posunuly a rozšířily. Došlo k významným změnám v dalších oblastech, jmenujme zejména rozvoj nedestruktivních prospekčních metod (letecká archeologie, geofyzikální prospekce, cílené sběry aj.), omezení nekontrolovaného ničení archeologických památek, rozvoj doktorantského studia včetně mezinárodních stáží, jako typické oblasti. Souhrnně lze říci, že se v posledním období podstatným způsobem zvýšila profesionální úroveň archeologické práce. Dochází k tomu však díky spíše úsilí jednotlivců než systémovými opatřeními. Podmínky, ve kterých se archeologie rozvíjí jsou stále nedostatečné. Legislativní zajištění zůstává z minula zcela nevyhovující, společenská prestiž je velmi nízká a odpovídající ekonomické podmínky jsou pro zájemce málo přitažlivé. To způsobuje, že se česká archeologie stále soustřeďuje jen na vyrovnávání vlastních handicapů, aniž by se mohla vyrovnávat s novými trendy, které se objevují v zahraničí.

V posledních dvou desetiletích se v řadě archeologicky vyspělých zemích podstatným způsobem změnila skladba jednotlivých archeologických činností. V USA nachází 80 % absolventů uplatnění mimo akademické prostředí, které je finančně i personálně limitováno. Rychle se rozšiřuje sféra služeb archeologie pro veřejnost (public archaeology) a v důsledku tohoto trendu, který je považován za hlavní projev archeologie 21. století, se významně mění i tradiční studijní programy. Na většině univerzit jsou zaváděny specializované kurzy, pořádají se symposia, vznikl časopis *Public Archaeology*. Prostřednictvím tohoto nového archeologického odvětví se archeologie nově integruje do řady společenských odvětví jako je vzdělávání, technologie, politika, žurnalismus, presentace, muzea, turismus, ochrana kulturního dědictví aj. Uvedme jako příklad program kurzu na UCL, který zahrnuje tato témata:

- historie vztahů mezi archeologií a veřejností
- hledači pokladů
- obchod s památkami
- obnovování archeologických nálezů
- archeologie v médiích
- presentace archeologie v terénu a v muzejích
- archeologický turismus
- lidová archeologie
- občanské iniciativy
- domorodá archeologie
- regionální a národní identifikace

Sem by patřila i experimentální archeologie se všemi ostatními aktivitami na ni napojenými. Nelze říci, že by u nás byly tyto aspekty archeologické prá-

ce zcela opomíjeny. Chybí jim však často kompetentní vedení archeology s profesionální přípravou podobně jako i v dalších oblastech. Často se setkáváme s investory, kteří sami hodlají rozhodnout o nutnosti archeologického výzkumu, což by si ve vztahu k jiným oborům již nemohli dovolit. Existují organizace provádějící rozsáhlé archeologické výzkumy, které ale nezaměstnávají archeologa. Kompetentní orgány státní správy někdy zcela vědomě ruší archeologický dohled, s poukazem, že jim to stavební zákon umožňuje. Popularizace archeologie plní stránky novin především v okurkové sezóně. Výčet těchto průvodních a pro archeologii nepříznivých jevů by mohl pokračovat.

Za současný nejdůležitější trend ve společenském uplatnění archeologie lze považovat rozvoj služeb archeologie ve nejrůznějších sférách společnosti. Na řadě západních univerzit lze získat v tomto oboru kvalifikaci magistra. Stejnému trendu by se však měla přizpůsobit i struktura našich univerzitních pracovišť a jejich programů. V domácích podmínkách a při stavu, který se v posledních letech vyvinul, by bylo vhodné vybudovat specializované univerzitní pracoviště, které by tento trend dostatečným způsobem a s dlouhodobým výhledem mohlo uskutečňovat. Universita v Hradci Králové má pro to dobré předpoklady. Absolventi takového oboru by měli být nejen dobře teoreticky připraveni v tradičním pojetí archeologie jako disciplíny na rozhraní historie a antropologie, ale měli by získat i dostatečné specializované znalosti. Ty by umožňovaly kvalifikovaně působit v oblasti služeb pro veřejnost, která se nepochybně bude rozšiřovat i u nás. O to rychleji, jak se bude celá země integrovat do mezinárodní spolupráce.